0313 ფსიქოლოგია PSYCHOLOGY

დანაკარგი, როგორც სიკვდილის შიშისა და ცხოვრების საზრისის განმსაზღვრელი იძულებით ადგილნაცვალ პირებში

საბა ჩაფრავა
E-mail: saba.chafrava1997@gmail.com
საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი
ნიტა ჭაბაშვილი
E-mail: n.tchabashvili@seu.edu.ge
საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი

რეფერატი

გლობალური მონაცემებით, იძულებით დევნილთა რაოდენობა 117.8 მილიონს აღწევს, რაც იმას ნიშნავს, რომ პლანეტის ყოველი მე-70 მცხოვრები საკუთარი საცხოვრებლიდანაა აყრილი. ლოკალურ ჭრილში, საქართველოში 200 000-ზე მეტი შიდა გადაადგილებული ქართველი ფიქსირდება; ამასთან, 2022 წლის საომარი მოქმედებების შედეგად, ქვეყანამ უკრაინის 25 000-ზე მეტი იძულებით ადგილნაცვალი მოქალაქეც შეიფარა. ნაშრომის საკვლევ ფოკუსს წარმოადგენს ომისა და შეიარაღებული დაპირისპირებებით გამოწვეული დანაკარგის ზემოქმედება იძულებით გადაადგილებულ პირთა ეგზისტენციალურ განცდებზე - კერძოდ, სიკვდილის შიშსა და ცხოვრების საზრისზე. ნაშრომის ფუნდამენტური ამოცანაა დევნილობის პირობებში მყოფ ინდივიდებში დანაკარგის სიმძიმეს, არსებობის აზრიანობასა და სიკვდილის შფოთვას შორის არსებული სტრუქტურული მიმართებების გამოვლენა, აგრეთვე ამ პროცესებზე დემოგრაფიულ და ფსიქოსოციალურ ცვლადთა ზეგავლენის შეფასება. პრობლემური საკითხის მრავალმხრივი სიღრმით შესასწავლად გამოყენებულ იქნა შერეული (თვისებრივი და რაოდენობრივი) კვლევის დიზაინი (ჯამური შერჩევა N=154). რაოდენობრივი მონაცემების გენერირებისთვის ავტორმა მიმართა დ. ტემპლერის სიკვდილის შიშის სკალასა (DAS) და ჯ. კრამბოსა და ლ. მაჰოლიკის ცხოვრების საზრისის ტესტს (PIL). თვისებრივი კომპონენტი კი ნახევრადსტრუქტურირებული ინტერვიუების ფორმატში განხორციელდა.

ემპირიულმა ანალიზმა გამოავლინა, რომ იმ რესპონდენტებში, რომლებმაც კონფლიქტის ზონაში შვილი დაკარგეს, სიკვდილის შიშის ინტენსივობა და კოგნიტურ-აფექტური ფაქტორი სტატისტიკურად თვალსაჩინოდ დაბალია სხვა ტიპის დანაკარგის მქონე ჯგუფებთან შედარებით. ამასთან, დევნილის ოფიციალური სტატუსის მატარებელ პირებში სიკვდილის შიშის მაჩვენებლები აჭარბებს იმ პირთა მონაცემებს, ვისაც აღნიშნული სტატუსი არ გააჩნია. ამავდროულად, გამოიკვეთა სტატისტიკურად სანდო უარყოფითი კორელაციური კავშირი ცხოვრების საზრისის მაჩვენებლებსა და სიკვდილის შიშის ქვესკალებს შორის. მიღებული მონაცემები მიანიშნებს, რომ შვილის დაკარგვა იძულებით ადგილნაცვალ პირებში თრგუნავს სიკვდილის შიშის განცდას, ვინაიდან არსებობის ცენტრალური საზრისის განადგურება აუფასურებს სხვა ფუნდამენტურ ეგზისტენციალურ შიშებს. საომარი ტრავმა და დევნილობის ხანგრძლივობა ღრმა კვალს ტოვებს ინდივიდის მსოფლაღქმაზე, ხოლო ცხოვრების ახალი საზრისის მიგნებას სიკვდილთან ასოცირებული შფოთვის შემცირების ეფექტი აქვს.

საკვანძო სიტყვები: ომი, იძულებით ადგილნაცვალი პირი, დანაკარგი, სიკვდილის შიში, ცხოვრების საზრისი, გლოვა, ეგზისტენციალური ფსიქოლოგია.

შესავალი

თანამედროვე ეპოქაში შეიარაღებული კონფლიქტები და ომები უმძიმეს გლობალურ გამოწვევად რჩება. გაეროს საბავშვო ფონდის (UNICEF) მონაცემებით, ამ მიზეზით 110 მილიონზე მეტ ადამიანს მოუწია საკუთარი საცხოვრებლის მიტოვება. საქართველოსთვის იძულებითი გადაადგილების გამოცდილება განსაკუთრებულ ტრავმულ ისტორიულ კონტექსტს უკავშირდება. 1990-იანი წლების დასაწყისის ქართულ-ოსურმა და აფხაზეთის კონფლიქტმა (რომელიც 1992 წელს დაიწყო და 1993 წლის ბოლოს „სოხუმის დაცემით“ დასრულდა) 300 000-ზე მეტი მოქალაქე დევნილად აქცია. ამ ადამიანებმა დაკარგეს სახლ-კარი, მშობლები, შვილები და ახლობლები; მრავალი მათგანი გახდა სასტიკი წამების მოწმე. ომს 10 ათასზე მეტი მშვიდობიანი მცხოვრები ემსხვერპლა, 5 ათასზე მეტი დაშავდა ან დასახიჩრდა, ხოლო 6 ათასზე მეტი პირი დღემდე უგზო-უკლოდ დაკარგულად ითვლება. მოგვიანებით, 2008 წლის აგვისტოს 5-დღიანმა ომმა ქვეყანაში ოფიციალურად დარეგისტრირებულ დევნილთა რიცხვს კიდევ 270 000-ზე მეტი ადამიანი შემატა.

ხანგრძლივი დევნილობა განაპირობებს მრავალშრიან დანაკარგს: იგი გულისხმობს არა მხოლოდ საცხოვრებელი გარემოს, არამედ ოჯახის წევრების, ახლობლების, ჩვეული სოციალური როლებისა და სტატუსის დაკარგვას, რაც ინდივიდში ქრონიკულ ეგზისტენციალურ სტრესს ამკვიდრებს. 2022 წლის დეკემბრის მონაცემებით, საქართველოში ომის დაწყების დღიდან თავშესაფარი ჰპოვა სხვადასხვა ქვეყნიდან იძულებით გადაადგილებულმა 25 402-მა პირმა, რომელთა 62%-ს ქალები შეადგენენ.

ომისა და დევნილობის ფენომენის განხილვისას არსებითია იმ კომპლექსური დანაკარგის გააზრება, რომელიც მოიცავს როგორიც მატერიალურ-სივრცობრივ, ისე პიროვნულ და სოციალურ დესტრუქციას. ნებისმიერ მსგავს დანაკარგს თან სდევს მწუხარება, გლოვის პროცესი და მომავლის გაურკვევლობა. ეგზისტენციალური პერსპექტივიდან, ტრავმული დანაკარგი ადამიანს ორი ფუნდამენტური ფსიქოლოგიური კრიზისის წინაშე აყენებს: ესენია სიკვდილის შიშის გამწვავება და ცხოვრების საზრისის კოლაფსი. სიკვდილის შიში არსებობის საბაზისო შფოთვებს მიეკუთვნება, ხოლო საზრისის დაკარგვა იწვევს ღრმა ეგზისტენციალურ ვაკუუმსა და დეპრესიულ მდგომარეობებს.

ძირითადი ნაწილი

წინამდებარე ნაშრომში შესწავლილია ომით გამოწვეული დანაკარგის გავლენა სიკვდილის შიშსა და ცხოვრების საზრისზე იძულებით ადგილნაცვალ პირებში. კვლევის მთავარი მიზანია დაადგინოს ურთიერთმიმართება დანაკარგის სიმძიმეს, ცხოვრების საზრისსა და სიკვდილის შიშს შორის დევნილობაში მყოფ პირებში, აგრეთვე განსაზღვროს დამატებითი დემოგრაფიული და ფსიქოსოციალური ფაქტორების გავლენა აღნიშნულ ცვლადებზე.

კვლევის კონკრეტული ამოცანებია:

1. იძულებით ადგილნაცვალ პირებში ცხოვრების საზრისის დონის განსაზღვრა და მისი გავლენის შეფასება სიკვდილის შიშთან მიმართებაში;
2. დანაკარგსა და ცხოვრების საზრისს შორის ურთიერთმიმართების დადგენა;
3. დანაკარგს, ცხოვრების საზრისსა და სიკვდილის შიშს შორის კომპლექსური კავშირების შესწავლა;
4. დამატებითი ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც ზემოქმედებს ცხოვრების საზრისის ფორმირებასა და სიკვდილის შიშის განვითარებაზე;
5. ცხოვრების საზრისი და სიკვდილის შიშის ჯგუფთაშორის შეფვასება და შედარება (პირები, რომელებიც უშუალოდ გახდნენ დევნილები, დევნილობაში დაბადებული პირები).

დანაკარგის თეორიული ანალიზი სიკვდილის შიშსა და ცხოვრების საზრისთან მიმართებაში

ომით გამოწვეული დევნილობა კომპლექსური ფსიქოსოციალური ფენომენია. მნიშვნელოვანია აღნიშნული გაანალიზებულ იქნას საქართველოს ისტორიულ-სოციალურ კონტექსტში, ტრავმის, გლოვისა და ეგზისტენციალური ფსიქოლოგიის თეორიული მოდელების გაერთიანებულ ჭრილში. შეიარაღებული კონფლიქტისას განცდილი ტრავმული დანაკარგი არ შემოიფარგლება მხოლოდ უშუალო მსხვერპლით - მას ტრანსგენერაციული ხასიათი აქვს და დევნილობაში დაბადებულ თაობასაც გადაეცემა. თაობათაშორისი ტრავმის მექანიზმის გამო ახალგაზრდები, რომელთაც ომი უშუალოდ არ უნახავთ, მაინც იზრდებიან „დაკარგული სახლის“ მითოსსა და ოჯახურ ქრონიკულ გლოვაში. წინაპრების მიერ გამოვლილი ეგზისტენციალური საფრთხეები მომდევნო თაობებში ხშირად შესაძლოა გამოვლინდეს სიკვდილის გაუცნობიერებლი ძლიერი შიშისა და შფოთვითი აშლილობების სახით. ამასთან, იძულებითი გადაადგილება ანგრევს ოჯახის იდენტობას, სოციალურ სტატუსსა და ისტორიულ ფესვებს, რის გამოც მომდევნო თაობებს უწევთ ახალი საზრისის ძიება, რასაც თან ახლავს ღრმა ეგზისტენციალური სიცარიელის განცდა (Frankl, 1985; ბოჭორიშვილი, 2012).

ქართულ კონტექსტში იძულებით ადგილნაცვალ პირთა დანაკარგი მრავალშრიანი სტრუქტურას წარმოადგენს:

- **სოციო-კულტურული სივრცის დანაკარგი:** მშობლიური კუთხის, თემის, ტრადიციული სოციალური ქსელებისა და ავთენტური სტატუსის რღვევა.
- **იდენტობისა და სოციალური როლის კრიზისი:** პიროვნული და პროფესიული ფუნქციის დაკარგვა, რაც გაურკვევლობისა და უძლურების განცდით გამოვლინდება.
- **გაუცხოება და ახალ გარემოსთან ადაპტაცია:** ჩასახლების ცენტრებსა თუ ახალ დასახლებებში (მაგ., წეროვანი, გორი) ცხოვრების ხელახლა დაწყება და ხანგრძლივი ადაპტაციური სტრესი (ჯოჯუა, 2010; რასმუსი, 2010).

ქართულ კულტურაში გლოვასა და მიცვალებულის პატივისცემას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. ომის დროს უგზო-უკლოდ დაკარგული ახლობლები იწვევს „დაუსრულებელ ან გაურკვეველ მწუხარებას“ (Ambiguous Loss), სადაც ტრადიციული სამგლოვიარო რიტუალის ჩატარება შეუძლებელია, რაც აფერხებს „მიღების“ ეტაპზე გადასვლას (Kübler-Ross, 1969). ამავდროულად, მართლმადიდებლური ქრისტიანული მსოფლმხედველობა ძლიერ გავლენას ახდენს სიკვდილის მიღებაზე: ვონგისა და თანაავტორების (Wong et al., 1994) DAP-R მოდელის მიხედვით, იგი შეესაბამება „პოზიტიურ მიღებას“ - სულიერ რწმენას შემდგომ სიცოცხლეზე, რაც ხშირად დამცავი ფსიქოლოგიური მექანიზმის როლს ასრულებს სიკვდილის შიშის წინააღმდეგ.

განსაკუთრებულ ეგზისტენციალურ ფენომენს წარმოადგენს ომში შვილის დაკარგვა. ქართულ ოჯახურ სტრუქტურაში შვილი ხშირად აღიქმება არსებობისა და მომავლის მთავარ ფუნდამენტად. ვიქტორ ფრანკლის (Frankl, 1985) ლოგოთერაპიულ კონცეფციაზე დაყრდნობით, შვილის დაკარგვა იწვევს არსებობის საზრისის სრულ კოლაფსს, რა დროსაც პიროვნებაში სიცოცხლის შენარჩუნების ბიოლოგიური და სიკვდილის შიში უფასურდება, რადგან მისი ცხოვრების ცენტრალური საზრისი უკვე განადგურებულია (Mikulincer & Florian, 2006; Lehto & Stein, 2009).

კვლევის შედეგები და ანალიზი

აღნიშნულ კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 154-მა რესპონდენტმა (ქალი - 99, კაცი - 55, ასაკი ვარირებდა 18 წლიდან 66 წელს ზემოთ). განცდილი კონფლიქტების მიხედვით მონაცემთა გადანაწილება შემდეგნაირია: აფხაზეთის ომი - 58 პირი (37.9%), 2008 წლის აგვისტოს ომი - 42 პირი (27.5%), სამაჩაბლოს კონფლიქტი - 32 პირი (20.9%), უკრაინის ომი - 16 პირი (10.5%), პალესტინის კონფლიქტი - 5 პირი (3.2%). დევნილის ოფიციალური სტატუსი გააჩნდა 124 მონაწილეს (80.5%), ხოლო 30 პირს (19.5%) აღნიშნული სტატუსი არ ჰქონდა.

საკითხის კომპლექსურად შესასწავლად გამოყენებულ იქნა თვისებრივი და რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი. მონაცემთა შეგროვებისას გამოყენებულ იქნა სამი ძირითადი ინსტრუმენტი: ნახევრადსტრუქტურირებული კითხვარი - რომელიც ამოწმებდა დანაკარგის ტიპს - შვილი, მშობელი, ნათესავი, სახლი, დევნილობის ხანგრძლივობასა და სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას; დ. ტემპლერის სიკვდილის შიშის სკალა (DAS) და ჯ. კრამბოსა და ლ. მაჰოლიკის ცხოვრების საზრისის კითხვარი (PIL).

დანაკარგის ანალიზით დადგინდა, რომ ომის გამო ახლო ნათესავები დაკარგა 66 რესპონდენტმა (43.4%), მეგობრები - 47-მა (30.9%), მშობლები - 8-მ (5.3%), შვილები - 8-მ (5.3%), დედმამიშვილები - 6-მა (3.9%), ხოლო სხვა სახის დანაკარგი (მეუღლე, მთლიანი ოჯახი) აღნიშნა 17-მა პირმა (11.2%). ახალ გარემოსთან ადაპტაციისას 68 რესპონდენტს (44.7%) ყველაზე მეტად გაუჭირდა ახალ საცხოვრებელ პირობებთან შეგუება, ხოლო 35-ს (23.0%) - ახალი საქმიანობის წამოწყება და ოჯახის ეკონომიკური უზრუნველყოფა.

ცხოვრების საზრისსა და სიკვდილის შიშის სუბკალებს შორის მიმართების შესაფასებლად გამოყენებულ იქნა პირსონის კორელაციის კოეფიციენტი, რამაც გამოავლინა რამდენიმე სტატისტიკურად სანდო უარყოფითი კავშირი ($p < 0.05$).

კერძოდ, ფიზიკური ცვლილების შიშის ფაქტორი სტატისტიკურად მნიშვნელოვან უარყოფით მიმართებაში აღმოჩნდა ცხოვრების საზრისის „პროცესის“ ქვესკალასთან ($r = -.174$, $p = 0.030$), „შედეგის“ ქვესკალასთან ($r = -.218$, $p = 0.007$) და ცხოვრების საზრისის ჯამურ მაჩვენებელთან ($r = -.196$, $p = 0.015$). გარდა ამისა, უარყოფითი კორელაცია დაფიქსირდა კონტროლის ლოკუს „ცხოვრებასა“ და ფიზიკური ცვლილების შიშს ($r = -.159$, $p = 0.049$), ასევე კონტროლის ლოკუს „ცხოვრებასა“ და დროის დინების გაცნობიერების ფაქტორს შორის ($r = -.218$, $p = 0.007$).

აღნიშნული მონაცემები მოწმობს, რომ ინდივიდის მიერ საკუთარი არსებობის გააზრებულობის, მიზნებისა და პირადი ცხოვრების მართვის განცდის ზრდასთან ერთად, მცირდება ფიზიკური ცვლილებებისა და დროის წარმავლობის შიში (იხ. ცხრილი N1).

დამოუკიდებელი შერჩევის t-ტესტმა გამოავლინა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავებები დევნილის სტატუსის მქონე (N=124) და არმქონე (N=30) პირებს შორის: დევნილის სტატუსის მატარებლებში სიკვდილის შიშის ინტენსივობა ($M = 23.86$) საგრძნობლად მაღალია, ვიდრე სტატუსის არმქონეებში ($M = 20.93$, $p = 0.009$). აგრეთვე, უშუალოდ იძულებით ადგილნაცვალ პირებში ფიზიკური ცვლილების შიში ($M = 3.05$) აჭარბებს იმ პირთა მაჩვენებელს, ვისაც იძულებით ადგილნაცვალობის გამოცდილება არ აქვს ($M = 2.07$; $t (152) = 1.995$, $p = 0.048$) (იხ. ცხრილი N2).

ცხრილი N1. ცხოვრების საზრისის (PIL) ცვლადების კორელაცია სიკვდილის შიშის (DAS) სუბსკალებთან

ცხოვრების საზრისის (PIL) ცვლადები / ქვესკალები	სიკვდილის შიშის (DAS) ქვესკალა	პირსონის კორელაციის კოეფიციენტი (r)	სტატისტიკური მნიშვნელოვნება (p)
პროცესი (PIL)	ფიზიკური ცვლილების შიში	-.174*	0.030
შედეგი (PIL)	ფიზიკური ცვლილების შიში	-.218**	0.007
კონტროლის ლოკუსი – ცხოვრება	ფიზიკური ცვლილების შიში	-.159*	0.049
ცხოვრების აზრიანობა (ჯამური PIL)	ფიზიკური ცვლილების შიში	-.196*	0.015
კონტროლის ლოკუსი – ცხოვრება	დროის დინების გაცნობიერება	-.218**	0.007

ცხრილი N2. ჯგუფთა შორის განსხვავებები სიკვდილის შიშისა და ფიზიკური ცვლილების შიშის მიხედვით

ცვლადი / ქვესკალა	ჯგუფი / სტატუსი	N	საშუალო (M)	t-სტატისტიკა	df	სტატისტიკური მნიშვნელოვნება (p)
სიკვდილის შიშის ინტენსივობა	დევნილის სტატუსის მქონე	124	23.86	2.631	152	0.009
სიკვდილის შიშის ინტენსივობა	დევნილის სტატუსის არმქონე	30	20.93			2.631 152 0.009
ფიზიკური ცვლილების შიში	იძულებით ადგილნაცვალი პირი	140	3.05	1.995	152	0.048
ფიზიკური ცვლილების შიში	ადგილნაცვალობის გამოცდილების არმქონე	14	2.07			1.995 152 0.048

** განსხვავება ჯგუფებს შორის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია p < 0.05 დონეზე.*

დანაკარგის ტიპის მიხედვით ჯგუფთაშორის განსხვავებების შესაფასებლად ჩატარდა ერთფაქტორული დისპერსიული ანალიზი (ANOVA). გამოვლინდა სტატისტიკურად არსებითი განსხვავება სიკვდილის შიშის ინტენსივობასტან მიმართებაში: $F(5, 148) = 4.329$, $p = 0.001$.

ANOVA-სა და Tukey HSD ტესტის მონაცემებმა დაადასტურა, რომ იმ პირებში, რომლებმაც ომში შვილი დაკარგეს ($M = 19.25$, $SD = 3.58$), სიკვდილის შიშის ინტენსივობა სტატისტიკურად მნიშვნელოვნად დაბალია ახლო ნათესავების დაკარგვის გამოცდილების მქონე ჯგუფთან შედარებით ($M = 25.00$, $SD = 6.12$, $p = 0.048$) (იხ. ცხრილი N3).

მიღებული შედეგების ანალიზმა აჩვენა, რომ საომარი ტრავმა სპეციფიკურ ასახვას პოულობს დევნილთა ეგზისტენციალურ სტრუქტურაში. კერძოდ, შვილის დაკარგვის გამოცდილების მქონე პირები ხასიათდებიან სიკვდილის შიშის დაბალი მაჩვენებლით.

ცხრილი N3. სიკვდილის შიშის ინტენსივობა დანაკარგის ტიპის მიხედვით (Tukey HSD)

დამოკიდებული ცვლადი	(I) დანაკარგის ტიპი	(J) დანაკარგის ტიპი	საშუალო სხვაობა (I-J)	სტატისტიკური მნიშვნელოვნება (p)
სიკვდილის შიშის ინტენსივობა	ახლო ნათესავები (M = 25.00, SD = 6.12)	შვილები (M = 19.25, SD = 3.58)	5.75*	0.048

** საშუალო სხვაობა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია p < 0.05 დონეზე.*

ფსიქოანალიტიკურ და ეგზისტენციალურ თეორიებზე დაყრდნობით, შვილის დაკარგვა უმძიმეს, შეუქცევად ტრავმას წარმოადგენს. მშობლისთვის შვილი არსებობის, მომავლისა და პიროვნული საზრისის მთავარი ფუნდამენტია. ამ საზრისის ნგრევის შემდეგ იშლება საკუთარი სიცოცხლის შენარჩუნების ბიოლოგიური მოტივაცია და ქრება ფიზიკური განადგურების შიში - სიკვდილი აღარ აღიქმება მუქარად, არამედ აღიქმება ბუნებრივ ან ნატვრით მდგომარეობად, სადაც შესაძლებელია დაკარგულ შვილთან სიმბოლური ტრანსცენდენტული შეხვედრა.

აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს კონფლიქტების შედეგად იძულებით ადგილნაცვალი პირების უმრავლესობა 30 წელზე მეტია იმყოფება დევნილობაში. დროის გასვლასთან ერთად ინდივიდები ახდენენ ადაპტაციას, იძენენ ახალ სოციალურ როლებს და აღადგენენ საკუთარ ცხოვრებაზე კონტროლის განცდას. ხოლო დევნილობაში დაბადებული ახალი თაობა, რომელსაც უშუალოდ არ განუცდია ომის საშინელება, განსხვავებულ დამოკიდებულებას ავლენს სიკვდილის შიშისა და არსებობის/ცხოვრების საზრისის მიმართ.

დასკვნა

კვლევის შედეგების შეჯამებამ რამდენიმე მნიშვნელობანი მიგნება გამოკვეთა. პირველ რიგში, გამოვლინდა შვილის დანაკარგის სპეციფიკური ეგზისტენციალური ფენომენი: იძულებით ადგილნაცვალ პირებში შვილის დაკარგვა მკვეთრად თრგუნავს სიკვდილის შიშის ინტენსივობასა და კოგნიტურ-აფექტურ შფოთვას. აღნიშნული განპირობებულია იმით, რომ შვილის დაკარგვით გამოწვეული უდიდესი ტრავმა აუფასურებს სიცოცხლის შენარჩუნების ბიოლოგიურ შიშს და პიროვნების ეგზისტენციალურ სტრუქტურას გარდაქმნის.

გარდა ამისა, გამოიკვეთა დევნილის ოფიციალური სტატუსის გავლენა - ხანგრძლივი ტრავმული გამოცდილებისა და სოციალურ-ეკონომიკური მოწყვლადობის გამო, დევნილის სტატუსის მქონე პირებს სიკვდილის შიშის ჯამური ინტენსივობა და დროის წარმავლობის შიში სტატისტიკურად უფრო მაღალი აქვთ, ვიდრე არადევნილ მოსახლეობას. ამასთანავე, დადასტურდა საზრისისა და შიშის მჭიდრო ურთიერთმიმართება, სადაც ცხოვრების საზრისის მაღალი დონე და საკუთარ ცხოვრებაზე კონტროლის განცდა წარმოადგენს მნიშვნელოვან დამცავ ფაქტორს, რომელიც ამცირებს სიკვდილისა და სხეულებრივი რღვევის შიშს.

აღნიშნული მიგნებების საფუძველზე შემუშავდა შესაბამისი რეკომენდაციები სამი ძირითადი მიმართულებით:

- **პრაქტიკული:** დევნილებთან მომუშავე სპეციალისტებმა ყურადღება უნდა გაამახვილონ ისეთ თერაპიულ ინტერვენციებზე (ლოგოთერაპია), რომლებიც მიმართულია ტრავმული დანაკარგის გადამუშავებასა და ცხოვრების ახალი საზრისისა თუ მიზნების აღმოჩენაზე.
- **სოციალური პოლიტიკა:** სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ხანგრძლივ დევნილობაში მყოფი მოსახლეობისთვის ფსიქო-სოციალური მხარდაჭერის პროგრამების გაფართოება, განსაკუთრებით იმ ოჯახებისთვის, რომლებმაც ომში პირველი რიგის ნათესავები დაკარგეს.
- **სამეცნიერო-კვლევითი პერსპექტივა:** სასურველია ჩატარდეს შედარებითი კვლევები უშუალოდ საზღვრისპირა რეგიონებში მცხოვრებ დევნილებსა და კონფლიქტის ხაზიდან დაშორებულ პირებს შორის, რათა უკეთ შეფასდეს გეოგრაფიული და უსაფრთხოების ფაქტორების გავლენა ეგზისტენციალურ შფოთვაზე.

ლიტერატურა

1. ბოჭორიშვილი, თ. (2012). *საზრისის ძიებაში*. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
2. როჭიკაშვილი, მ. (2017). *თანატოლოგია - მოძღვრება სიკვდილის შესახებ*. სამეცნიერო სტატია.
3. Bigler, M., Neimeyer, R. A., & Brown, F. B. (2001). Depression, self-derogation, substance use, and suicide ideation: Lack of purpose in life as a mediating factor. *Journal of Clinical Psychology*, 57(1), 5–21.
4. Crumbaugh, J. S., & Maholick, L. T. (1964). An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis. *Journal of Clinical Psychology*, 20(2), 200–207.
5. Frankl, V. E. (1985). *Man's Search for Meaning*. New York: Washington Square Press.
6. Harlow, L. L., Newcomb, M. D., & Bentler, P. M. (1986). Depression, self-derogation, substance use, and suicide ideation: Lack of purpose in life as a mediational factor. *Journal of Clinical Psychology*, 42(1), 5–21.
7. Kübler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying*. New York: The Macmillan Company.
8. Lehto, R. H., & Stein, K. F. (2009). Death anxiety: An analysis of an evolving concept. *Advances in Nursing Science*, 32(1), 23–41.
9. Mikulincer, M., & Florian, V. (2006). The complex multiverse of death anxiety. In A. Tomer, E. Grafton, & P. T. P. Wong (Eds.), *Existential and Spiritual Issues in Death Attitudes* (pp. 3–26). New York: Erlbaum.
10. Templer, D. I. (1970). The construction and validation of Death Anxiety Scale. *Journal of General Psychology*, 82(2), 165–177.
11. Wong, P. T. P., Reker, G. T., & Gesser, G. (1994). Death Attitude Profile-Revised (DAP-R). In R. A. Neimeyer (Ed.), *Death Anxiety Handbook: Research, Instrumentation, and Application* (pp. 121–148). Washington, DC: Taylor & Francis.
12. Zhang, J., Peng, J., Gao, P., Huang, H., Cao, Y., Zheng, L., & Miao, D. (2019). Meaning in life and death anxiety in the elderly: The mediating role of self-esteem. *BMC Geriatrics*, 19(1), 307.

Navigating Loss: Death Anxiety and Meaning in Life Among Internally Displaced Persons

Saba Chafrava
Nita Tchabashvili

Abstract

Globally, the number of forcibly displaced people is approximately 117.8 million, meaning that 1 in every 70 people worldwide is forcibly displaced. Today, Georgia has over 200,000 internally displaced persons (IDPs) within the country; in addition to Georgians, more than 25,000 Ukrainian citizens displaced by the 2022 war reside in Georgia. The subject of this study is the impact of loss resulting from war and armed conflict on the fear of death and the meaning of life among forcibly displaced persons. The main objective of the research is to determine the relationship between the severity of loss, the meaning in life (meaningfulness), and the fear of death among displaced individuals, as well as to evaluate the influence of additional demographic and psychosocial factors on these variables. A mixed-methods methodology combining qualitative and quantitative approaches was used for a comprehensive study of the issue (total sample N=154). Quantitative data were collected using Templer's Death Anxiety Scale (DAS) and Crumbaugh and Maholick's Purpose in Life Test (PIL). Qualitative data were gathered through a semi-structured interview framework. The study showed that individuals who lost a child during the conflict had a statistically significantly lower intensity of fear of death and cognitive-affective factor compared to individuals with other types of loss. Persons with official IDP status exhibited higher levels of fear of death than those without official status. Furthermore, a statistically significant negative correlation was identified between scores for the meaning of life and the subscales of the fear of death. The obtained results indicate that the loss of a child suppresses the experience of fear of death in forcibly displaced persons, as losing their main purpose of existence extinguishes other fundamental fears. War-induced trauma and the duration of displacement exert a profound impact on an individual's existential perception, while rediscovering meaning in life reduces anxiety associated with death.

Keywords: War, Forcibly Displaced Person (FDP), Loss, Fear of Death, Meaning in Life, Grief, Existential Psychology.